

EKKLESIA AMSTERDAM zondag 22 februari 2026
Gulden Regel (Matteüs 5:17-18 en Matteüs 7:1-12)
Franck Ploum

1.

In de tekst van de Bergrede heeft de evangelist Matteüs heel de verkondiging van Jezus samengevat. Tegelijk is de Bergrede één grote actualisering en aanscherping van de Tora. De conclusie is dus dat het hart van Jezus' verkondiging de Tora van Mozes is.

Expliciet wordt dit duidelijk in de zogenoemde antithesen: 'Er staat geschreven dat ... maar ik zeg jullie'. Een aantal hiervan is vorige week gelezen en door Mirjam besproken. Zojuist hoorden we het slotstuk van het leerhuisdeel dat begint met 'Meen niet dat ik gekomen ben om de Tora of de Profeten te ontbinden' (Matteüs 5:17), en dat eindigt met de zogenoemde Gulden Regel: 'Alles wat jij wilt dat de mensen doen voor jou, zo doe jij ook voor hen want dat is de Tora en de Profeten' (Matteüs 7:12).

Zo wordt heel het gedachtegoed van Jezus teruggebracht tot de Tora en zo wordt heel de Tora vervolgens samengevat in één zin, één regel. Daarmee staat de Bergrede in de traditie van de 'humane gevoeligheid', een beweging binnen het toenmalige veelkleurige Jodendom die vanaf de tweede eeuw voor onze jaartelling begon en waarvan Rabbi Hillel - een tijdgenoot van Jezus - het boegbeeld was. Een beweging waarbinnen minder nadruk kwam te liggen op de letterlijke naleving van geboden en richtlijnen, en meer op de geest van de Tora, met het dubbelgebod van de liefde als uitgangspunt en de Gulden Regel als fundament.

Een Gulden Regel die zo eenvoudig klinkt en lijkt, maar klaarblijkelijk ontzettend moeilijk is om te volbrengen. Kijk maar om je heen, naar de wereld waarin wij leven. En laten we ook kijken naar onszelf en onze omgang met elkaar: naar hoe we elkaar beoordelen, veroordelen, een mening hebben over elkaar, uitgesproken of ingeslikt, en hoe we elkaar de maat nemen.

2.

De opmerking van Jezus over de maat waarmee je gemeten wordt, komen we op veel plekken tegen. Ook de schrijvers van Marcus en Lukas maken er melding van, en we vinden het ook terug in de Misjna en de Babylonische Talmoed. De uitspraak over de maat waarmee je gemeten wordt, maakt Jezus hier in het kader van onze neiging om elkaar voortdurend te beoordelen of, erger nog, te veroordelen. In de Tenach staat met regelmaat te lezen dat het zeer gevaarlijk is om te oordelen over een ander. 'Jij zult geen vals getuigenis over een ander spreken' is het negende van tien richtinggevende woorden.

Dit gebod, deze 'uitspraak', heeft op de eerste plaats betrekking op de rechtspraak. In een rechtszaal kun je een vals getuigenis over iemand afleggen en dan wordt die ander gestraft op basis van valse beweringen.

In landen of onder regimes waar de rechtspraak niet onafhankelijk is, waar er geen rechtsgelijkheid is tussen meerderheden en minderheden, of waarin (voor-)oordelen over een ander nog steeds wortelen in racisme en discriminatie, is het vals getuigen of bevooroordeeld tot een uitspraak komen door een rechtbank, nog steeds een groot probleem. En daarvoor hoeven we allang niet meer alleen naar verre zuidelijke landen te kijken. Het is in onze dagen

aan de orde van de dag in de Verenigde Staten, in Europese landen, in ons land: van etnisch profileren en toeslagenstelsels tot UWV-dossiers en mbo-stageplekken.

Toch nog even iets verder weg: er is een Zuid-Afrikaanse fabel over oneerlijke rechtspraak. Die vertelt over een eend die bezoek krijgt van een wolf. De wolf heeft honger en wil de eend opeten. De eend probeert de wolf ervan te overtuigen dat hij het recht niet heeft dit te doen en dat er voldoende opties zijn om op een andere wijze zijn honger te stillen. De ruzie tussen de eend en de wolf loopt hoog op en de wolf besluit de eend voor het gerecht te dagen om zo alsnog de eend te kunnen verorberen. De eend is ervan overtuigd dat hij een sterke zaak heeft en ziet de uitspraak vol vertrouwen tegemoet. Op de dag van de rechtspraak komen de eend en de wolf naar de rechtbank. Ze zitten klaar, de deur gaat open, wolf en eend gaan staan. De rechtbank komt binnen en alle rechters blijken wolven te zijn.

Deze fabel refereert uiteraard aan het Zuid-Afrikaanse apartheidsregime. Het is de situatie van Nelson Mandela tijdens het Rivonia-proces (1962-1964), dat leidde tot zijn decennialange gevangenisstraf. Een proces waarin hij als advocaat zijn eigen verdediging op zich nam en sprak:

Waarom sta ik in deze rechtszaal tegenover een blanke rechter, word ik geconfronteerd met een blanke aanklager en geëscorteerd door blanke bewakers? Kan iemand met de hand op zijn hart en in alle ernst beweren dat in zo'n sfeer de weegschaal van het recht in evenwicht is? Ik ben een zwarte man in een blanke rechtbank, dit had niet zo moeten zijn...

Nelson Mandela (autobiografie - De lange weg naar de vrijheid)

De oproep tot rechtvaardige rechtspraak zoals we die in de Bergrede (en in heel de bijbel) aantreffen is nog steeds actueel. De 'Black Lives Matter'-beweging is wereldwijd op gang gekomen na de gewelddadige dood van zwarte Amerikanen die door officiële vertegenwoordigers van het rechtssysteem werden gearresteerd of verhoord. Wat er nu met ICE gebeurt, is een totale inbreuk op mensenrecht en humaniteit.

En op dit moment zien we een ontmanteling van het Amerikaanse rechtssysteem, waarbij onafhankelijke rechtspraak steeds moeilijker wordt en verzet tegen de Trump-administratie beantwoord wordt met geldboetes, beperkingsmaatregelen of een rechtszaak. Niet waarheid of onbevooroordeelde rechtspraak zijn leidend, maar de vraag of meneer Trump het al dan niet welgevallig is wat er gezegd wordt. Ooit spraken we over de lange arm van Iran of Turkije, nu is het ook de lange arm van Trump. De BBC censureerde delen uit de BBC Reithlezingen van Rutger Bregman, op aandringen van Trump en op dreiging van een miljarden boete.

3.

Dat alles in het groot. Maar hetzelfde geldt ook voor onze oordelen over elkaar. Roddels, laster, kwaadsprekerij, opmerkingen als: 'heb je gehoord' of 'waar rook is, is vuur', 'dus er zal wel iets van waar zijn'. Je stelt iemand in feite in staat van beschuldiging vaak zonder dat die persoon daar iets tegen kan doen. De roddel van onze gif-tongen, het oordeel verspreidt zich via sociale media zo snel, dat vóór de persoon in kwestie het hoort, de hele wereld het al weet. Ons oordeel over de ander kan vernietigen. Mensen gaan gebukt onder het oordeel dat anderen over hen uitspreken.

In ons oordeel over de ander zit ook altijd iets aanmatigends. Mijn visie, mijn inzicht, mijn morele standaard is beter dan die van de ander. De ander is te klein, schiet te kort, is niet goed genoeg. Denk aan de hele discussie over de museumstukken die van over heel de wereld in Europese musea terecht zijn gekomen. In veel gevallen is er geen ander woord voor dan koloniale 'roofkunst'. Hoe vaak klinkt dan niet het argument dat het goed is als ze bij ons blijven, want wij kunnen er beter voor zorgen! Wat een oordeel zit daarachter. We blijven maar, al te makkelijk, roepen dat de koloniale tijd voorbij is, maar in ons denken en doen zijn we nog te vaak zeer koloniaal. Haal eerst de balk eens uit je eigen oog en kijk dan naar de splinter in die van een ander mens.

'Oordeel niet!' zegt Jezus. In de tekst. Hij acht elk oordeel van de ene mens over de ander niet alleen verdacht, maar ook zeer kwalijk: je maakt een ander kapot met je woorden. Dit wordt toegelicht met die overdreven metafoor van de splinter en de balk.

'Veroordeel niemand tot je in zijn positie bent geweest,' zegt Rabbi Hillel en daarin herkennen we het pleidooi uit de Bergrede. Omdat je je naaste liefhebt, dient je mening over de ander gevormd te worden langs de meetlat van de verdienste en niet langs de meetlat van schuld of tekort. Met andere woorden, oordeel niet en geef de ander te allen tijde op z'n minst het voordeel van de twijfel.

4.

Interessant, in het citaat over je oordeel en de positie van de ander, is de gelijkenis met de aandacht van Jezus voor de menigte aan het begin van de Bergrede, die beroemde tekst van de zogenoemde zaligsprekingen. De verliezers van de samenleving, de mensen aan de kant, hoe vaak krijgen ze niet het verwijt dat ze hun kansen niet gepakt hebben, dat er toch werk genoeg is en dat ze te lui zijn om iets aan te pakken? Hoe makkelijk worden mensen op de vlucht niet neergezet als gelukszoekers die komen profiteren van onze welvaart?

Het (neo)liberale gedachtegoed waarvan onze westerse samenleving doortrokken is, gaat er steevast vanuit dat succes en verlies eigen verdienste zijn. Het pronkt met de resultaten van de overwinnaars en zet de verliezers weg als mislukkelingen en nietsnutten. Het is een denkraam waarbinnen het leven gericht is op rijkdom vergaren, successen boeken en aanzien verwerven. In dat denken past geen mislukking en is geen oog voor de andere kant van het leven: namelijk dat welvaart vaak een kwestie is van geboren worden onder een goed gesternte. En dat is slechts voor een heel klein deel van de wereldbevolking weggelegd. Wanneer je dat vergeet, worden rijkdom en bezit eigen verdienste, dan wordt het 'van mij'. Dan gaan de deuren dicht voor de menigte, dan gaan de grenzen dicht voor asielzoekers en vluchtelingen. Dan houdt het delen op en worden bezit en rijkdom tot 'god-Mammon'. Liefde als solidariteit is dan de grote verliezer.

Een ander belangrijk aspect dat verloren gaat, is het besef dat welvaart nog iets anders is dan welzijn, laat staan 'algemeen welzijn'. Wat is mijn rijkdom waard als die ten koste gaat van 90 procent van de wereldbevolking? Wat is mijn bezit waard wanneer daar onverantwoord veel grondstoffen voor uit de aarde gehaald moeten worden? Wat is mijn welvaart waard wanneer ik die niet kan of wil delen met zo veel mensen die minder kansen, mogelijkheden, kennis of fysieke kracht hebben gekregen van het leven of de plek waar ze geboren zijn?

Het koninkrijk van God, een centraal gegeven in de Bergrede, is gericht op algemeen welzijn, op een samenleving waarin elk mens kans van leven en ontplooiing heeft. Dat is een ander perspectief dan het gangbare. Dat vraagt niet om veroordeling, dat vraagt om het vermogen je te verplaatsen in de situatie en het leven van een ander, empathisch vermogen wordt gevraagd, het vermogen om te kijken met de ogen van de ander.

5.

Er is een schilderij van de Zweedse kunstenaar Elisabeth Ohlson Wallin. Een *Laatste Avondmaal* in de sfeer van Da Vinci, maar dan Jezus omringd door travestieten. Jezus is in zijn traditionele gewaad duidelijk herkenbaar, alleen: hij draagt schoenen met enorme hakken. De kunstenaar gaf het werk de titel mee: *Iemands lot delen, is in iemand schoenen gaan staan*.

Gewaagd, maar rakend aan de kern van de Bergrede, een leerhuis met het oog op de menigte die aan de kant staat, het onderspit delft, maar die tegelijk vertegenwoordiger is van het koninkrijk van God. De Bergrede, een leerhuis over liefde als solidariteit.

Dat het ons mag lukken de levenslange leerweg van de Gulden Regel te gaan.

Dat het zo mag zijn.